

عنوان: سنتز پژوهی شاخص‌ها و مؤلفه‌های برنامه‌درسی تربیت اقتصادی

میثم شاه‌ملکی^۱، حسن ملکی^{۲*}، مصطفی قادری^۳ و غلامرضا مصباحی مقدم^۴

اطلاعات مربوط به مقاله

چکیده

شناخت مؤلفه‌های تربیت اقتصادی زمینه‌پویایی آموزش در این زمینه را فراهم می‌آورد. هدف پژوهش حاضر بررسی شاخص‌ها و مؤلفه‌های برنامه‌درسی تربیت اقتصادی است. رویکرد پژوهش حاضر کیفی و روش آن سنتز پژوهی است. جامعه پژوهش کلیه مقالاتی هستند (۲۱۱ مقاله) که از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ شمسی و ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲ میلادی در مورد تربیت اقتصادی در برنامه‌های درسی ارائه شده‌اند. نمونه پژوهش ۳۲ مقاله است که این تعداد بر اساس پایش موضوعی، اشباع نظری داده‌ها و به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. داده‌های پژوهش از تحلیل کیفی مقالات مورد مطالعه، گردآوری شده‌اند. با تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابعاد نشاط در برنامه درسی دوره ابتدایی در ۴ عامل و ۵۵ مقوله شامل بُعد عوامل فردی (مشمول بر شاخص‌ها و مؤلفه‌های وابسته به ویژگی‌های شخصیتی)؛ بُعد فرهنگ و اخلاق اقتصادی (زمینه‌های اقتصادی موجود در جامعه)؛ بُعد مفاهیم و دانش اقتصادی (شاخص‌های موجود در آموزش اقتصاد) و بُعد مفاهیم جمعی و ارتباطی (شاخص‌های ارتباطی و تعاملی در آموزش) طبقه‌بندی شدند. تربیت اقتصادی به مؤلفه‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی در نظام‌های آموزشی وابسته است که نیازمند برنامه‌ریزی کلان در این زمینه است.

کلید واژگان

تربیت اقتصادی، برنامه درسی، مؤلفه‌ها، سنتز پژوهی

^۱ دانشجوی دکتری، گروه مطالعات برنامه درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، ایران
^۲ استاد گروه مطالعات برنامه درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران Malaki_cu@yahoo.com
^۳ دانشیار گروه مطالعات برنامه درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، ایران
^۴ استاد گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

بیان مسئله

انسان به عنوان موجودی چندبعدی، دارای نیازها و خواسته‌های متکثر و گوناگون علمی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی است. در این راستا انتظار می‌رود نظام آموزشی نیز به این نیازها توجه داشته و بتواند به شکل هم‌سنگ و متوازن، این ابعاد را رشد دهد (یوسف زاده چوسری و شاه مرادی، ۱۳۹۹). نظام آموزشی هر کشور، آینه تمام نمای فرهنگ، ارزش‌ها و میراث تربیتی آن کشور تلقی می‌گردد و شاخص عمده و برجسته یک نظام تعلیم و تربیت، میزان دستیابی به آرمان‌های بلند و اهداف متعالی فرهنگ خود است؛ بنابراین هدف عالی و غایی نظام آموزشی یک کشور، متمرکز بر تربیت انسان‌هایی است که در شکل‌دهی و تحقق بخشی این اهداف، مشارکتی فعال و خلاق داشته باشند (شریفی، ۱۳۹۴). در میان مسائل گوناگونی یک جامعه، اقتصاد به عنوان یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مسائل زندگی مطرح است، چراکه استقلال جامعه و قدرت و مقاومت آن در برابر حوادث طبیعی و اجتماعی، ثبات سیاسی جامعه و شکوه و پایداری آن وابسته به رفع مشکلات اقتصادی و حل مسائل مربوط به این حوزه است و به همین دلیل نظام آموزشی نیز باید به این مقوله توجه نموده است و مفاهیم مرتبط با این بخش را در چارچوب "تربیت اقتصادی" عرضه نموده است (فضلی زاده صوفی، قهرمانی و علیزاده اقدم، ۱۳۹۸).

در نگاه کلان، تربیت اقتصادی عبارت است از برنامه‌ها و اقداماتی که بیشتر جوامع و کشورها برای فرهنگ‌سازی در حوزه اقتصاد اجرا می‌کنند تا سواد مالی و اقتصادی را نهادینه کنند (طغیانی و زاهدی وفا، ۱۳۹۱). رموند^۱ (۲۰۱۰) با بررسی ۱۰۰ منبع اطلاعاتی به طبقه‌بندی مفاهیم مرتبط با سواد اقتصادی در پنج دسته، درک مفاهیم اقتصادی، توانایی برقراری ارتباط بین این مفاهیم، توانایی مدیریت امور شخصی، تبحر داشتن در تصمیم‌گیری‌های مالی و تدوین برنامه‌های مؤثر برای نیازهای مالی آینده قرارداد؛ اما در بحث از تربیت اقتصادی، رفرجی و الندری^۲ (۲۰۱۴) تربیت اقتصادی را فرآیندی پیوسته می‌دانند که از کودکی تا بزرگسالی جریان دارد به عقیده او تربیت اقتصادی، فرآیندی است که افراد دانش مربوط به رفتار مطلوب اقتصادی را در بازه عمر و زندگی آموخته و به صورت ارزش درونی در شخصیت خود درونی سازی می‌کنند. به عبارتی، تربیت اقتصادی، تلاش نظام آموزشی برای آماده‌سازی فراگیران با میزانی از دانش، نگرش، توانایی، مهارت و انگیزه دانست که آن‌ها را قادر می‌سازد در شرایط مختلف اقتصادی به زندگی سازنده ادامه دهند (موسی زاده، عظیم زاده و صنعتی، ۱۳۹۴)؛ اما به طور محدودتر، تربیت اقتصادی را می‌توان در حوزه مصرف تعریف نمود که در این شکل از تعریف، تربیت اقتصادی به یاری‌رساندن به فراگیران برای شکوفایی و پالایش صحیح مصرف اعم از هزینه‌های خوراک، پوشاک، بهداشت، تفریحات و ... محدود می‌شود (موسوی نسب، ۱۳۹۹)؛ اما در تعریفی جامع، تربیت اقتصادی را می‌توان مجموعه‌ای از عناصر بینشی، گرایشی و رفتاری دانست که به انتخاب‌ها و تصمیم‌های اقتصادی و درنهایت به زندگی فردی و اجتماعی انسان جهت می‌دهد. انسان بنا به آنچه در این تعریف می‌گذرد، مجموعه هویت‌های انسانی شامل هویت‌های فردی و اجتماعی مشتمل بر خانوادگی، سازمانی، قومی، ملی و بین‌المللی است (پیغامی و طغیانی، ۱۳۹۵).

هدف از تربیت اقتصادی را می‌توان دستیابی به فهم خوب و کافی از دانش اقتصاد برای احاد جامعه بیان کرد به شکلی که بتوانند ادراک، قضاوت و رفتارهای مستدل و عقلانی را در دنیای تکثر کنونی در حوزه‌های اقتصادی از خود بروز دهند (پیغامی و طغیانی، ۱۳۹۵)؛ و عدم توجه و نادیده گرفتن این وجه در تصمیم‌گیری‌ها موجب بروز و ظهور پیامدهای خسارت‌بار و جبران‌ناپذیر برای شخص و جامعه است (متوسلی و آهنچیان، ۱۳۹۴). به عبارتی هدف از تعلیم و تربیت اقتصادی تربیت تصمیم‌گیرانی شایسته و عاقل در زندگی فردی و جمعی

^۱ Remund

^۲ Refrigieri & Aleandri

خود؛ شهروندانی مسئولیت‌پذیر؛ افرادی مولد، کارآفرین و بهره‌ور به‌عنوان نیروی کار؛ مشارکت‌کنندگانی مؤثر در اقتصاد داخلی و بین‌المللی؛ مصرف‌کنندگانی مطلع، پس‌انداز کنندگان و سرمایه‌گذارانی آینده‌نگر و حسابگر، مشوقان و حامیانی برای ایدئولوژی و فرهنگ اقتصادی حاکم و مطلوب جامعه است (مرمان، برگر و گایزو^۱، ۲۰۱۸). از طرفی، پیامدهای تربیت اقتصادی به شکل دوجانبه نظام آموزشی و جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ افراد از طریق آشنایی با جنبه‌های تربیت اقتصادی و در راستای دستیابی به اهداف آن، توانا تر شده و به‌واسطه این توانایی می‌توانند هم برای خودشان و هم جامعه، درآمد کسب کنند؛ و از طرف دیگر هر چه جامعه و افراد، به منابع و درآمد غنی‌تری دست یابند و رشد اقتصادی در جامعه سریع‌تر اتفاق بیفتد، منابع و امکانات بیشتری نیز در اختیار نظام آموزشی قرار می‌گیرد و این منابع در جهت تربیت نیروی انسانی کافی و متخصص می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. پس این رابطه دوجانبه در حوزه اقتصاد را می‌توان متأثر از تربیت اقتصادی صحیح دانست (فضلی زاده صوفی، قهرمانی و علیزاده اقدم، ۱۳۹۸).

سه بعد از شایستگی‌های اقتصادی که تربیت اقتصادی در شکوفایی آن‌ها نقش دارد عبارت‌اند از شایستگی‌های اقتصادی شناختی که به دنبال دستیابی به دانش مرتبط با تربیت اقتصادی است؛ شایستگی‌های اقتصادی انگیزشی که به دنبال علاقه‌مندسازی و توجه به ابعاد عاطفی مربوط با حوزه اقتصاد است و شایستگی‌های اقتصاد عملیاتی که در پی، نهادینه‌سازی تربیت اقتصادی و اهداف آن در شخصیت افراد و توانمندسازی آنان در حوزه عمل است (کردرو، فررا و چاپارو^۲، ۲۰۱۶). بنابراین برنامه‌های مربوط به تربیت اقتصادی باید توجه متوازن به شایستگی‌های اقتصادی داشته باشند؛ و این مهم محقق نمی‌شود مگر اینکه به تربیت اقتصادی در برنامه درسی و آموزش توجه ویژه‌ای صورت گیرد.

برنامه درسی تربیت اقتصادی با توجه به اقتصاد و ادغام آن در عناصر آموزش باعث یادگیری و درونی سازی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی می‌گردد. این توجه می‌تواند در برنامه درسی آشکار و یا غیررسمی که در محیط‌های مختلف تجربه می‌شود بروز یابد. این در حالی است که اهمیت برنامه درسی تربیت اقتصادی از حیث آماده‌سازی فراگیران برای شرکت مؤثر در نظام اقتصادی جامعه و تصمیم‌گیری‌های اقتصادی صحیح برای سیاست‌گذاران و برنامه ریزان درسی آشکار است (سیدی و احمدی، ۱۳۹۹). در همین راستا، پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته است به‌عنوان مثال، پژوهش صورت گرفته در نظام آموزشی بریتانیا نشان‌دهنده آن بود که ترم‌های پایانی مربوط به برنامه‌های درسی اقتصاد موجب یادگیری بیشتر فراگیران در آن زمینه شده بود چراکه برنامه درسی تربیت اقتصادی یک دوره جذاب، یکپارچه و تحولی در سطح نظام‌های آموزشی وبه وجود آورده بود که موجب می‌شد اکثر فراگیران به کسب‌وکار همراه با تفکر و عملکرد اقتصادی بیندیشند (کورنس، بایر و وود^۳، ۲۰۱۶).

چنانکه گذشت اهمیت تربیت اقتصادی در جنبه‌های مختلف نظام آموزشی مورد اشاره واقع شد و عمده پژوهش‌ها نشان‌دهنده، نقش بسزای نظام آموزشی در تربیت شهروندان آگاه و مشارکت‌جو در فعالیت‌های اقتصادی بی‌بدیل ذکر شده است (ادیب، ابراهیمی هرستانی، رضاپور و طغیانی، ۱۳۹۵؛ قندهاری، مهرمحمدی، طلائی و فرجی، ۱۳۹۸؛ یوسف زاده و آداک، ۱۳۹۷)؛ اما پژوهش‌های صورت پذیرفته در این زمینه نشان‌دهنده آن است که اگرچه تربیت اقتصادی مورد توجه آشکار و ضمنی نظام آموزشی واقع شده است ولی وضعیت فراگیران کشور در این زمینه چندان مساعد نیست (یوسف زاده و آداک، ۱۳۹۷؛ قبادی و همکاران، ۱۳۹۸). شاخص‌ها و مؤلفه‌های زیادی برای تربیت اقتصادی

^۱ Mearman, Berger & Guizzo

^۲ Cordero, Ferrera & Chaparro

^۳ Karunarathne, Breyer & Wood

فراگیران در پژوهش‌ها بیان شده‌اند به عنوان نمونه طهماسب‌زاده شیخ‌لار و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهش خود با عنوان شناسایی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در قرآن کریم و میزان انعکاس آن در اسناد بالادستی به این نتیجه رسیدند که مقوله‌های تربیت اقتصادی در قرآن کریم در سه حوزه تولید، توزیع و مصرف قابل طبقه‌بندی شدن هستند.

شاخص‌ها و مؤلفه‌های زیادی برای تربیت اقتصادی فراگیران بیان شده است شناخت این شاخص‌ها زمینه طراحی الگوی برنامه‌درسی تربیت اقتصادی مناسب برای فراگیران را فراهم می‌آورد. با توجه به جست‌وجوی محققین در داخل و خارج پژوهش‌های مختلفی به شناسایی شاخص‌های تربیت اقتصادی در برنامه‌های درسی و مدارس ابتدایی پرداخته‌اند و در این زمینه شاخص‌های متفاوت و بعضاً متناقضی بیان داشته‌اند از این رو در این پژوهش برآنیم تا با رویکرد نظام‌مند به شناسایی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه‌های درسی بپردازیم.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر سنتز پژوهی (The- synthesis research) است که شامل ترکیب ویژگی‌ها و عوامل خاص ادبیات تحقیق می‌شود. سنتز پژوهی در برخی از موارد به‌عنوان فرا تحلیل کیفی شناخته‌شده و سعی دارد تحقیقاتی را که پوشش می‌دهد، تحلیل کرده و تناقضات موجود در آن را حل کند و ضمن یکپارچه‌سازی نتایج، موضوعات اصلی را نیز برای تحقیقات آینده مشخص کند (کوپر و هجس، ۲۰۰۹) و از اهداف آن خلق تعمیم‌ها، از ترکیب نتایج تحقیقات تجربی است (خراسانی، ۱۳۹۴). برای سنتز پژوهی اسناد و مدارک علمی موجود در زمینه پژوهش از تحلیل محتوا به شیوه مقوله‌بندی استفاده شد. داده‌های به‌دست‌آمده از این پژوهش بر اساس کدگذاری در سه سطح باز، محوری و منتخب مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در پژوهش حاضر، جهت تحلیل یافته‌ها از الگوی شش مرحله‌ای سنتز پژوهی روبرتس شامل مراحل؛ ۱- شناسایی نیاز، اجرای جست‌وجوی مقدماتی، شفاف‌سازی نیاز، ۲- اجرای پژوهش به‌منظور بازیابی مطالعات، ۳- گزینش، پالایش و سازمان‌دهی مطالعات، ۴- چارچوب ادراکی و متناسب ساختن آن با اطلاعات حاصل از تحلیل، ۵- پردازش، ترکیب و تفسیر در قالب فرآورده‌های ملموس و ۶- ارائه نتایج استفاده شد. برای اطمینان از نحوه کدگذاری‌ها از چهار نفر ارزشیاب جهت کدگذاری مجدد یافته‌ها استفاده شد که به منظور تایید از روش اسکات (۲۰۱۲) استفاده شد که در این پژوهش میزان توافق بین ارزشیابان عدد ۷۳/۶۳ بدست آمد که نشان دهنده ۷۴ درصد توافق بین ارزشیابان در کدگذاری‌ها بود.

$$C.R = \frac{45+37+42+38}{4 \times 55} \times 100 = 73/63$$

$$C.R = \frac{\text{تعداد مقوله مورد‌های توافق}}{\text{تعداد کل مقوله‌ها}} \times 100$$

در ادامه به فراخور این بخش پژوهش به چهار مرحله نخست مدل روبرتس با توجه به موضوع پژوهش پرداخته می‌شود:

مرحله اول: شناسایی نیاز، اجرای جست‌وجوی مقدماتی، شفاف‌سازی نیاز

یکی از اهداف اصلی در تربیت فراگیران، تربیت اقتصادی است. هدف از تعلیم و تربیت اقتصادی تربیت تصمیم‌گیرانی شایسته و عاقل در زندگی فردی و جمعی خود؛ شهروندانی مسئولیت‌پذیر؛ افرادی مولد، کارآفرین و بهره‌ور به‌عنوان نیروی کار؛ مشارکت‌کنندگانی مؤثر در

¹Cooper & Hedges

اقتصاد داخلی و بین‌المللی؛ مصرف‌کنندگانی مطلع، پس‌انداز کنندگان و سرمایه‌گذارانی آینده‌نگر و حسابگر، مشوقان و حامیانی برای ایدئولوژی و فرهنگ اقتصادی حاکم و مطلوب جامعه است (مرمان، برگر و گایزو^۱، ۲۰۱۸). از طرفی، پیامدهای تربیت اقتصادی به شکل دوجانبه نظام آموزشی و جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد (پندرگاست^۲، ۲۰۲۱)؛ چالش‌های زیادی در زمینه تربیت اقتصادی فراگیران بیان شده است. از این رو شناخت شاخص‌ها و مؤلفه‌های برنامه درسی تربیت اقتصادی فراگیران موجب طراحی الگوهای برنامه درسی شده که زمینه پویایی برنامه‌های درسی را فراهم می‌سازد.

مرحله دوم: اجرای پژوهش به منظور بازیابی مطالعات

این مرحله به جست و جوی منابع مربوط با نیاز اصلی پژوهش اختصاص دارد (پراشر، ۲۰۱۵) از این رو ابتدا کلیه مقالات علمی معتبر از طریق جست و جوی کلید واژه‌هایی از قبیل؛ شاخص‌های تربیت اقتصادی فراگیران، برنامه درسی تربیت اقتصادی، مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در مدارس از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی از جمله؛ Sid، Normagas، Magiram، پرتال جامع علوم انسانی، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (IRANDOC) و جویسگر فارسی علم نت و همچنین پایگاه‌های اطلاعاتی در خارج از جمله؛ ProQuest، Science Direct، Scientific Information Database، Sage، Emerald، Scopus، Taylor & Francis، Worldscientific، Springlink، Google Scholar و Eric، Wiley شناسایی شدند و با توجه به هدف تحقیق منابع مرتبط حفظ و منابع غیرمرتبط حذف شد. به منظور بالا بردن کیفیت کار، جست و جوی مقالات توسط دو نفر که آشنایی کامل به روش‌های جست و جو و منابع اطلاعاتی داشتند به صورت جداگانه انجام شد. از سوی دیگر یک نفر خبره در زمینه برنامه‌ریزی درسی و آموزش بر کلیه روند اجرای کار نظارت داشت. همچنین این پژوهش با تکیه بر منابع داخلی و خارجی و بر پایه مقالات منتشر شده تدوین شد.

مرحله سوم: گزینش، پالایش و سازماندهی مطالعات

این مرحله به داوری درباره تعیین مطالعات مرتبط با نیازهای دانشی اختصاص دارد. داوری که نیازمند تدوین ملاک‌هایی برای گزینش و دسته بندی مطالعات است (موفت، ۲۰۱۵). معیارهای ورود (Inclusion Criterion) به این پژوهش شامل موارد ذیل می‌باشد:

- ۱- مقالات انتشار یافته در زمینه تربیت اقتصادی فراگیران
 - ۲- تحقیقات بایستی داده‌ها و اطلاعات کافی را در ارتباط با اهداف پژوهش، گزارش کرده باشند، از این رو کفایت یک پژوهش جهت بررسی در این مقاله گزارش شاخص‌های تربیت اقتصادی در برنامه‌های درسی بود.
 - ۳- تحقیقاتی که فرایند بررسی تخصصی را زیر نظر داوران متخصص طی می‌کنند و به صورت مقاله کامل از طریق برخط و یا به طور کامل چاپ شده، باشند.
- باتوجه به جستجوهای انجام شده ۲۱۱ مطالعه در راستای ملاک‌های ورود این پژوهش یافت شد که تعدادی از این مطالعات برای ورود به تحلیل نهایی مناسب نبودند و بر اساس ملاک های خروج از فرایند تحلیل این پژوهش خارج شدند که ملاک‌های خروج این مطالعه شامل موارد زیر است:
- ۱- پژوهش‌هایی که اطلاعات کافی در زمینه اهداف این تحقیق گزارش نداده بودند.

^۱ Mearman, Berger & Guizzo

^۲ Pendergast

- ۲- پژوهش‌هایی که فاقد کیفیت لازم علمی بودند و در مجلات و کنفرانس‌های بی اعتبار انتشار یافته بودند.
- ۳- پژوهش‌هایی که به بررسی نقش تربیت اقتصادی در برنامه‌های درسی در سایر متغیرهای آموزشی به صورت کمی پرداخته بودند.
- در این گام از یک فرم استاندارد استفاده شد، قسمت‌هایی که در فرم مورد نظر بود عبارتند از: منبع (شامل نام مجله، عنوان مقاله و نویسنده)؛ هدف (هدف از مطالعه)؛ روش‌شناسی و نتایج کلی. برای انتخاب منابع مناسب کلید واژه‌های مورد نظر در هر یک از پایگاه‌ها مورد جستجو قرار گرفت.
- بر این اساس روند بررسی پژوهش‌ها به ترتیب به این شرح است؛ کل مطالعات مرتبط با کلیدواژه‌ها ۲۱۱ مورد، حذف تحقیقات نامرتب پس از بررسی عناوین ۷۱ مورد، چکیده مقالات مورد بررسی ۱۴۰ مورد، حذف پژوهش‌های نامرتب پس از بررسی چکیده مطالعات ۶۷ مورد، تحقیقات مرتبط با متن کامل ۷۳ مورد، حذف تحقیقات نامرتب پس از بررسی متن کامل ۴۱ مورد، کل تحقیقات نهایی ۳۲ مورد، بنابراین در این پژوهش ۳۲ پژوهش که مطالعات خارجی و داخلی بودند انتخاب شدند.
- مرحله چهارم: تعیین چارچوب ادراکی و متناسب ساختن آن با اطلاعات حاصل از تحلیل**
- این مرحله، چارچوبی پیوند دهنده است که اطلاعات به دست آمده در پیرامون آن ترکیب می‌شود (موفت، ۲۰۱۵). از این رو چارچوب ادراکی شکل گرفته در این پژوهش حول دو مفهوم اصلی است.
- ۱- تربیت اقتصادی: تربیت اقتصادی را می‌توان مجموعه‌ای از عناصر بینشی، گرایشی و رفتاری دانست که به انتخاب‌ها و تصمیم‌های اقتصادی و در نهایت به زندگی فردی و اجتماعی انسان جهت می‌دهد (فردریچ^۱، ۲۰۲۱ و برول^۲، ۲۰۲۰).
- ۲- برنامه درسی تربیت اقتصادی: تعلیم و تربیت اقتصادی تربیت تصمیم‌گیری شایسته و عاقل در زندگی فردی و جمعی خود؛ شهروندانی مسئولیت‌پذیر؛ افرادی مولد، کارآفرین و بهره‌ور به عنوان نیروی کار؛ مشارکت‌کنندگانی مؤثر در اقتصاد داخلی و بین‌المللی؛ مصرف‌کنندگانی مطلع، پس‌اندازکنندگان و سرمایه‌گذارانی آینده‌نگر و حسابگر، مشوقان و حامیان برای ایدئولوژی و فرهنگ اقتصادی حاکم و مطلوب جامعه است (مرمان، برگر و گایزو^۳، ۲۰۱۸).
- ۳- برنامه درسی: برنامه درسی مجموعه‌ای از تصمیم‌های از پیش گرفته شده و مسیر شناخته‌شده‌ای که یادگیرندگان بر اساس تشخیص برنامه‌ریزان باید طی کنند، تکیه دارد (مهرمحمدی و همکاران، ۱۳۹۷).

یافته‌ها

در این بخش باتوجه به الگوی شش مرحله روبرتس به تحلیل مراحل پنجم و ششم پرداخته می‌شود:

مرحله پنجم: پردازش، ترکیب و تفسیر در قالب فرآوردهای ملموس

باتوجه به یافته‌های حاصل از تحقیقات مرتبط با هدف پژوهش، ابتدا کلیه مؤلفه‌ها و شاخص‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی مدارس از طریق فرآیند کدگذاری باز استخراج می‌شوند؛ از این رو باتوجه به فرآیند، کدگذاری حاصل از مرحله اول، در این بخش ابتدا در جدول ۱ اقدام به شناسایی شاخص‌ها و مؤلفه‌های کلیدی برنامه درسی تربیت اقتصادی پرداخته در پیشینه پژوهشی موجود پرداخته می‌شود.

¹ Fridrich

² Bäuerle

³ Mearman, Berger & Guizzo

جدول ۱: شاخص‌ها و مؤلفه‌های تربیت اقتصادی فراگیران

ردیف	نویسنده	سال	شاخص‌های تربیت اقتصادی
۱	پیغامی و تورانی	۱۳۹۰	توجه به اهداف شناختی، گرایشی و رفتاری اقتصادی، توجه به عناصر شناختی و مهارتی و گرایشی شهروندان خود در عرصه زندگی عملی روزمره، تدوین فعالیت‌های جامع با هدف گیری حوزه‌هایی چون دانش و سواد اقتصادی عمومی، اقتصاد دولتی، تجارت بین‌الملل و بازرگانی، اقتصاد کشاورزی، اقتصاد انرژی
۲	رضایی	۱۳۹۰	توجه متوازن به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار اقتصادی، توجه به موازین انسانی و اسلامی در اقتصاد، اخلاق‌مداری اقتصادی
۳	احمدی و همکاران	۱۳۹۴	توجه به سواد مالی، سواد اقتصادی، مدیریت اعتبار و بدهی، مدیریت ریسک، احساس امنیت مالی، سلامت اقتصادی جامعه، حساب‌آموزی، تفکر خلاق و انتقادی، استفاده از صاحب‌نظران و متخصصان حوزه اقتصاد برای آشناسازی فراگیران با مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی
۴	غفاری و همکاران	۱۳۹۵	توسعه پایدار و همه‌جانبه، پرورش نیروی انسانی کارآمد، سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی از طریق آموزش فعال، اقتصاد بر مبنای محیط‌زیست، توجه به استانداردهای بانک جهانی و تبیین نقش آن در توسعه پایدار
۵	ادیب و همکاران	۱۳۹۵	لزوم دوری از سلطه‌پذیری، ضرورت استقلال اقتصادی، عزتمندی و ایمان و استقامت بر آن، ایجاد و برقراری عدالت اقتصادی و اجتماعی، تربیت اقتصادی دانش‌آموزان مبتنی بر اقتصاد مقاومتی
۶	موسی زاده و صنعتی	۱۳۹۶	تولید‌مداری دانش، کسب‌وکارهای مولد و عوامل بهره‌وری تولید، توزیع، ابزارهای مالی توزیع و آسیب‌شناسی توزیع ثروت، شناسایی نیازها و انگیزه‌های ایجاد مصرف و ویژگی‌های مصرف

۷	قندهاری و همکاران	۱۳۹۷	ویژگی‌های فردی همچون هدف‌مداری، برنامه‌ریزی اقتصادی، ویژگی‌های اجتماعی، مفاهیم اقتصادی، اخلاق اقتصادی، تعامل و ارتباط با محیط اجتماعی، مدیریت اثربخش عوامل و نیروی کار، تعاملات مثبت انسانی، برخورداری از روحیه کار تیمی
۸	میرعرب رضی و همکاران	۱۳۹۷	توجه به کسب‌وکار، کسب حلال، حفظ و توسعه ثروت و کارآفرینی، معرفی مؤلفه‌های سواد اقتصادی: حفظ و توسعه ثروت، اقتصاد و معیشت، کسب‌وکار، بطالت و بیکاری، توجه به کارآفرینی، اسراف، کسب حلال و تحول شغل و حرفه
۹	سیدی و احمدی	۱۳۹۸	آشنایی با مفاهیم پایه و ارزش‌های اخلاقی، رویکردهای فعال تدریس، نقش معلم به‌عنوان راهنما و تسهیل‌گر، استفاده از منابع متنوع، انجام فعالیت‌ها در قالب گروه‌های کوچک
۱۰	قندهاری و همکاران	۱۳۹۸	تأکید بر استفاده از روش‌های فعالیت-محور، کاوشگری، پرسشگری و مناظره همراه با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، به‌کارگیری دانش، و ارزش‌ها به‌صورت توانمند، ایجاد فرصت‌های یادگیری
۱۱	وزیری اقدم و همکاران	۱۳۹۹	طبقه‌بندی مؤلفه‌های برنامه درسی مبتنی بر توسعه پایدار به هفت مؤلفه آزادی، حق انتخاب و تصمیم‌گیری، خردورزی، قانونمندی، تفکر انتقادی، مسئولیت‌پذیری، بهینه‌گرایی مصرف، درک ایده‌های مالی
۱۲	اسدزاده و همکاران	۱۳۹۹	آگاهی به نقش‌های مصرف‌کننده، سرمایه‌گذار، شهروند و نیروی کار در فعالیت‌های اقتصادی، بررسی جواب اقتصاد در جامعه
۱۳	طهماسب زاده و همکاران	۱۳۹۹	گروه‌بندی فراگیران، به‌کارگیری رویکرد تلفیقی، آماده‌سازی برای زندگی در جامعه، آشنایی بیشتر با رویدادهای اقتصادی در جامعه، بهره‌گیری از تجارب بین‌المللی مرتبط با آموزش و تربیت اقتصادی

نقش حوزه مصرف در شکل‌دهی سبک زندگی و رشد و تحصیل کمالات انسان، اصلاح باورها و تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری همگانی، بایدهای رسیدن به هدف مدیریت اقتصادی کارآمد در خانواده، آشنایی با راهکارهای مؤثر در حوزه هزینه و مهارت‌آموزی در کیفیت خرید و موانع سامان بخشی معیشت به‌عنوان اصول	۱۳۹۹	موسوی نسب	۱۴
شناسایی عناصر اقتصادی آموزش (شناختی، عاطفی و مهارتی)، محتوا، راهبردهای یاددهی و یادگیری و ارزشیابی در برنامه آموزش اقتصادی، تأکید بر کسب مهارت‌های اقتصادی، توسعه دانش و مهارت‌های اقتصادی دانش آموزان، ارزیابی برنامه آموزش اقتصادی و تشخیص خلأهای آن، سواد مالی، سواد تجاری، مهارت‌های مدیریت پول و سرمایه	۱۴۰۰	عباسی و همکاران	۱۵
رابطه سواد و دانش مالی، عدالت‌گرایی و التزام به قوانین، هدفمندی و توانایی برنامه‌ریزی فعال اقتصادی، خیرخواهی در برنامه‌های اقتصادی	۲۰۱۰	Walstad & et.al	۱۶
ضرورت انسان‌سازی اقتصاد، پیشنهاد مؤلفه‌های اساسی برای اصلاح آموزش اقتصادی برای توسعه پایدار، تکامل ایدئولوژیک مفهوم توسعه پایدار، توجه به مراحل اساسی شکوفایی اقتصادی	۲۰۱۲	Akimova	۱۷
توجه یکسان به جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی و محیط‌زیست، ضرورت برنامه توسعه پایدار، مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی، توسعه تمرینات فراشناختی	۲۰۱۴	Zeegers & Clark	۱۸
اهمیت سواد اقتصادی و مالی، ویژگی میان‌رشته‌ای آموزش مالی، ادغام مطالعات اجتماعی، ریاضیات و فناوری اطلاعات و ارتباطات، حمایت از مشارکت فعال دانش آموزان در فرآیند یادگیری، آموزش جامعه‌محور	۲۰۱۵	Opletalová	۱۹

۲۰	Walstad & et.al	۲۰۱۵	ارزش رویکرد تلفیقی در آموزش اقتصاد، ارتقا دانش اقتصادی مدرس، استفاده از افراد نخبه در حوزه آموزش و تربیت اقتصادی، توجه به قوه ابتکاری و خلاقیتی فراگیران
۲۱	Erner & et.al	۲۰۱۶	تسلط بر سواد مالی با به کارگیری مهارت‌های محاسباتی و ریاضی، رابطه سواد مالی با استعداد شناختی عمومی و مهارت‌های زبان خارجی، توسعه هدفمند برنامه‌های سواد مالی
۲۲	Badmos Jeleelah & et.al	۲۰۱۶	تأثیر مواد آموزشی (بازی، تصاویر، نمودارها، طرح‌ها) بر درک دانش آموزان از موضوع درسی، مشارکت فعال و مؤثر معلم و دانش‌آموز، کسب مهارت و دانش، رشد اعتمادبه‌نفس و خودشکوفایی، تسهیل درک موضوع، ضرورت غنی‌سازی تدریس، برنامه‌ریزی هدفمند و یکپارچه در حوزه اقتصاد، فرهنگ مصرف و پرهیز از مصرف‌گرایی
۲۳	Asarta & et.al	۲۰۱۷	به کارگیری شیوه‌های فعال آموزش، روش‌های آموزش بین‌رشته‌ای، طراحی دوره مقدماتی اقتصاد، روش‌های درگیر کردن دانش‌آموزان در یادگیری فعال، کاوش در مزایای آموزش مفهومی، گرافیکی و ریاضی، بررسی تأثیر آموزش اقتصادی بر باورها، نگرش‌ها، رفتار و پیشرفت تحصیلی فراگیران
۲۴	Amagir & et.al	۲۰۱۸	سواد مالی و اقتصادی، استفاده از روش‌های تدریس فعال، رفتار اقتصادی، یادگیری تجربی، درگیر ساختن کودکان و نوجوانان در فعالیت‌های مربوط به زندگی واقعی، تغییر نگرش نسبت به مسائل اقتصادی
۲۵	Solomon & et.al	۲۰۱۸	اهمیت سواد مالی شخصی، برنامه‌ریزی برای بازنشستگی، درک مزایای تحصیلات مالی شخصی، توجه به مشاغل فعلی و کسب‌وکار برای تأمین این نیاز، آشنایی با ریسک و سطح ریسک‌پذیری

۲۶	DİLEK & et.al	۲۰۱۸	ارائه تصمیمات اقتصادی دقیق، تسهیل تصمیم‌گیری منطقه‌ای، افزایش کارایی اقتصادی و رفاه افراد و جامعه، وجود همبستگی مثبت و معنادار بین تحصیلات اقتصادی و علاقه به اقتصاد باسواد اقتصادی
۲۷	Akarowhe	۲۰۱۸	نقش آموزش اقتصاد در توسعه پایدار ملی، آموزش مهارت‌ها و شایستگی‌های مدیریتی به فراگیران، آماده‌سازی فراگیران برای اتکا به خود، افزایش سطح زندگی و رفاه فراگیران، ارتقای بازارپسندی دانش‌آموز، برای دنیای کار، تشویق فراگیران به مشارکت، ارتقای سطح توسعه نیروی انسانی، تشویق مربیان اقتصاد به ترسیم راهبردهای آموزشی/یادگیری سودآور
۲۸	Bradley	۲۰۱۹	موانع ادغام توسعه پایدار در برنامه درسی اقتصاد، معرفی چارچوب تعالی پژوهش به‌عنوان بزرگ‌ترین مانع، انجام فعالیت‌های متمرکز بر یادگیری، مانع بودن جریان اصلی آموزش نوکلاسیک باری ادغام پایداری، نیاز به گستردگی بین‌رشته‌ای و کثرت‌گرایی بیشتر
۲۹	Bäuerle	۲۰۲۰	انگیزه انتقادی، رویکرد بازتولید، رویکردهای ساختارشکنانه، آگاهی انضباطی، آگاهی از انگیزه‌های دانش‌آموز برای برخورد با اقتصاد، آمادگی برای رویارویی با چالش‌های اکولوژیکی، اقتصادی، سیاسی، استفاده از کار تیمی و فضاهای آزاد برای رسیدن به فراگیری جمعی
۳۰	Pendergast	۲۰۲۱	آموزش اقتصاد خانگی، جهانی‌سازی، شهرنشینی، دیجیتالی شدن، امنیت سایبری، پایداری اقتصادی، رفاه فردی، خانواده و جامعه، ضرورت وجود دانش، فرآیندها و زمینه‌های اقدامات متحول‌کننده
۳۱	Fridrich	۲۰۲۱	دوره‌های آموزشی طولانی‌تر برای معلمان منجر به فرصت‌های یادگیری مکرر و کسب دانش موضوعی و آموزشی بیشتر، علاقه و تعهد معلم، ایجاد انگیزه در یادگیرندگان، شایستگی تدریس، رابطه مستقیم بین علاقه معلم به تدریس اقتصاد و ایجاد علاقه در دانش‌آموز، کاهش فرصت‌های آموزشی نابرابر، مشارکت در فرآیندهای اجتماعی و اقتصادی، اهمیت انتخاب بهترین معلمان آموزش‌دیده، دعوت

متخصصین آموزشی برای همکاری با معلمان به منظور طراحی دوره‌ها و مواد آموزشی			
الگوی آموزش مستقیم مبتنی بر بازی، القای شخصیت اقتصادی، کار گروهی، رعایت عدالت، بهبود دانش ارزش‌های اقتصاد، اجرای برنامه تقویت شخصیت برای بهبود و پرورش ارزش‌های شخصیت اقتصادی	۲۰۲۲	Nor & et.al	۳۲

مرحله ششم: ارائه نتایج ترکیب

در این بخش، باتوجه به فرآیند و فرآورده‌های سنتزپژوهی در یک نمای کلی شاخص‌های برنامه درسی تربیت اقتصادی مورد بررسی قرار می‌گیرد. ابتدا در قسمت فرآیند سنتزپژوهی استخراج مؤلفه‌ها و شاخص‌های برنامه‌درسی تربیت اقتصادی صورت گرفته به این شکل که ابتدا توصیفات کلیه شاخص‌ها از طریق فرآیند کدگذاری باز شناسایی می‌شود و سپس در قسمت فرآورده سنتزپژوهی، از آنجا که هدف سنتزپژوهی ترکیب کلیه یافته‌های علمی در یک موضوع خاص و رسیدن به یک انسجام واحد است، در بخش ارائه نتایج ترکیب ابتدا تحلیل کیفی کدهای باز در کنار هم قرار گرفته و با کدگذاری مجدد، موارد همپوشی و قرابت معنایی باهم ترکیب شده و مؤلفه‌ها(کدهای محوری) استخراج می‌شود. در ادامه برای دسته بندی کردن کلیه شاخص‌ها و مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی بر اساس یک مفهوم مشترک از طریق کدگذاری محوری بر مبنای شاخص‌های تربیت اقتصادی ارائه شده است که منجر به شناسایی ۴ بُعد (کد منتخب) شد، که نتایج کدگذاری محوری و منتخب در جدول شماره ۲ آورده شده است.

جدول ۲: ابعاد تربیت اقتصادی فراگیران

کد مقالات	باز	محوری	منتخب
[۲۵], [۳]	توانایی مدیریت ریسک اقتصادی		ابعاد تربیت اقتصادی فراگیران
[۲۴], [۱۱]	درک ایده‌های مالی و اقتصادی		
[۲۹], [۱۰], [۳]	تفکر خلاق		
[۲۶], [۲۴], [۱۴], [۱۱]	مسئولیت‌پذیری		
[۲۹], [۱۱], [۳]	تفکر انتقادی		
[۳۰], [۲۹], [۱۰]	توانایی به‌کارگیری فاوا در گسترش افق دید اقتصادی		
[۲۶]	توانایی تصمیم‌گیری و اتخاذ راهبرد مالی		

عوامل شخصی و فردی	[۲۲], [۱۲]	توانایی درک نقش‌های مختلف اقتصادی فردی در زندگی روزمره اعم از شهروند، نیروی کار، مصرف‌کننده و ...
	[۱۴]	توجه توأمان به کیفیت و کمیت در هزینه
	[۲۵]	توانمندی در برآورد نیازهای فعلی و آینده بازار کار
	[۲۶], [۲۲]	عزت‌نفس و رشد خود پنداره فراگیران
	[۲۶], [۲۱]	آگاهی از ظرفیت‌های اقتصادی فردی
	[۲۲], [۱۱]	بهینه‌گرایی مصرفی
	[۲۱], [۱۵], [۱۰], [۳۰], [۲۴], [۲۲]	توانایی به‌کارگیری توأمان دانش، مهارت و نگرش اقتصادی
	[۳۳], [۳۰], [۱۱]	خردورزی و به‌کارگیری نیروی عقلانی
	[۱۶], [۱۱]	قانون‌مداری
	[۲۹], [۱۰], [۷]	برخورداری از روحیه کارگروهی
	[۱۴]	توجه به کمالات انسانی و هدفمندی زندگی
	[۲۹], [۱۰], [۸]	توجه به کسب حلال و توانایی تمییز آن
	[۲۹], [۲۶]	علاقه‌مندی و گرایش به کسب‌وکار مولد
	[۲۷], [۹], [۸]	گرایش به توسعه ثروت
	[۲۹], [۲۴], [۲۳], [۳۰]	اصلاح نگرش اقتصادی و باورهای مالی

فرهنگ و اخلاق اقتصادی	توجه به تأثیر و مقام الگویی استاد در نقش‌پذیری اقتصادی فراگیران	[۲۰], [۳۱]
	توجه به جنبه‌های محیطی و سبز اقتصاد	[۱۸],
	هدفمندی و برنامه‌ریزی اقتصادی	[۲۱], [۱۸], [۱۶], [۲۲], [۲۵]
	جلب توجه فراگیران به شکوفایی اقتصادی جامعه	[۲۹], [۲۶], [۱۷], [۳۱]
	توجه به سبک زندگی و مؤلفه‌های اقتصادی آن	[۳۰], [۱۴]
	پایبندی به اصول انسان‌ساز در اقتصاد	[۲۵], [۱۷]
	دغدغه مندی تحولی پیرامون اقتصاد	[۹], [۸]
	آگاهی انضباطی و نظم کاری	[۲۹]
	پرهیز از بیکاری و بطالت	[۹], [۸]
	پایبندی به ارزش‌های دینی در کسب‌وکار	[۳۰], [۹]
	به‌کارگیری رویکردهای تلفیقی در تربیت اقتصادی	[۲۰], [۱۹], [۱۳], [۲۳]
	استفاده از راهبردهای فعال تدریس در آموزش مفاهیم اقتصادی	[۱۹], [۱۰], [۹], [۳۱], [۲۴], [۲۳]
	به‌کارگیری فراشناخت و توسعه شناختی در تربیت اقتصادی فراگیران	[۳۱], [۱۸]
	تعامل جامع در جریان یادگیری	[۲۳], [۲۲]

مفاهیم و دانش اقتصادی	بهره‌گیری از تجارب بین‌المللی مرتبط با آموزش و تربیت اقتصادی	[۱], [۴], [۱۳], [۳۰]
	آموزش مفهومی و برپایه درک و کاربرست دانش	[۲۳], [۲۴]
	توجه به ارزشیابی فرایندی و تکوینی تربیت اقتصادی	[۱۵], [۱۹]
	یادگیری تجربی و مبتنی بر دنیای واقع	[۲۴]
	اهمیت بخشی به سواد اقتصادی و مالی	[۱۹], [۲۵]
	اصلاح نگرش اقتصادی و باورهای مالی	[۲۳], [۳۱]
	استفاده از منابع متعدد و متنوع در تربیت اقتصادی	[۹], [۱۹], [۲۱]
	تحول‌آفرینی در آموزش اقتصادی برای توسعه پایدار	[۱۷], [۱۸], [۲۱], [۲۷], [۳۰]
	توانایی تمیز ثروت از دارایی	[۲۴]
	توجه به سواد تجاری	[۱۵], [۲۵]
	توجه به خلق فرصت‌های یادگیری	[۱۰], [۳۱]
	تعامل‌گرایی مثبت	[۷], [۱۹], [۱۳], [۲۲], [۳۱]
	توجه به کارآفرینی	[۹], [۲۷], [۳۰]
	تقویت مدیریت اقتصادی کارآمد	[۱۴], [۲۷], [۳۱]
	ترسیم راهبردهای آموزشی/یادگیری جامعه‌محور و سودآور	[۱۶], [۲۷]

مهارت‌های جمعی و ارتباطی	مدیریت و توانایی شبکه‌سازی	[۷], [۱۹]
	توانایی مدیریت گروهی	[۲۹], [۱۴], [۱۰]
	مشارکت‌جویی اقتصادی و تعامل فعال اقتصادی	[۲۹], [۱۹], [۱۸]
	توانایی انجام پروژه	[۳۱], [۱۵], [۹]

بحث و نتیجه‌گیری

تربیت اقتصادی از اهداف و برنامه‌های مهم در نظام تعلیم و تربیت است. در میان مسائل گوناگونی یک جامعه، اقتصاد به‌عنوان یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مسائل زندگی مطرح است، چراکه استقلال جامعه و قدرت و مقاومت آن در برابر حوادث طبیعی و اجتماعی، ثبات سیاسی جامعه و شکوه و پایداری آن وابسته به رفع مشکلات اقتصادی و حل مسائل مربوط به این حوزه است و به همین دلیل نظام آموزشی نیز باید به این مقوله توجه نموده است. تربیت اقتصادی بخش مهمی از فعالیت‌های تربیتی مدارس را تشکیل می‌دهد از این رو شناخت شاخص‌ها و مؤلفه‌های برنامه‌های درسی تربیت اقتصادی زمینه طراحی الگوهای برنامه درسی پویا و کارآمد در زمینه تربیت اقتصادی را فراهم می‌آورد از این رو پژوهش حاضر با هدف شناسایی شاخص‌ها و مؤلفه‌های تربیت اقتصادی فراگیران انجام شده است. همان‌طور که در جدول ۲ به آن اشاره شده است با توجه به فرایند و فرآورده‌های سنتز پژوهی در یک نمای کلی ۴ مؤلفه منتخب عوامل شخصی و فردی، فرهنگ و اخلاق اقتصادی، مفاهیم و دانش اقتصادی و مهارت‌های جمعی و ارتباطی به‌عنوان کدهای محوری تربیت اقتصادی فراگیران شناخته شده و از دسته‌بندی کدهای باز استخراج گردید. در ادامه با پرداختن به کدهای محوری پژوهش و زیرمؤلفه‌های آن به تشریح این عوامل می‌پردازیم.

عوامل شخصی و فردی: همواره یکی از ارکان اصلی در تربیت و آموزش عوامل مرتبط با فردیت و شخصیت فراگیر است (سولومون و همکاران، ۲۰۱۸). در تربیت اقتصادی فراگیران نیز از مجموع عوامل، کدهایی که مرتبط با فردیت و توانمندی‌های فراگیران برای ارتقا قابلیت‌های اقتصادی ایشان است ذیل این کد محوری قرار گرفتند؛ و درواقع نشان‌دهنده ویژگی‌های فردی و شخصیتی بودند که می‌توانند دستیابی به تربیت اقتصادی را در فراگیران تسهیل نمایند. با این حال باید توجه داشت که این عوامل قابلیت اکتساب و پرورش داشته و صرفاً مرتبط با ویژگی‌های ذاتی افراد نیست. ازجمله این عوامل تفکر خلاق، مسئولیت‌پذیری و تفکر انتقادی است که با مؤلفه‌های مورد اشاره در پژوهش همخوانی دارد. همچنین ویژگی‌های فردی دیگری همچون توانایی تصمیم‌گیری و اتخاذ راهبرد مالی، توانایی درک نقش‌های مختلف اقتصادی فردی در زندگی روزمره اعم از شهروند، نیروی کار، مصرف‌کننده و ...، توجه توأمان به کیفیت و کمیت در هزینه، توانمندی در برآورد نیازهای فعلی و آینده بازار کار، عزت‌نفس و رشد خود پنداره فراگیران، آگاهی از ظرفیت‌های اقتصادی فردی، بهینه‌گرایی مصرفی نیز از بررسی مبانی نظری استخراج و ذیل این مؤلفه دسته‌بندی گردید که با یافته‌های پژوهش بادموس جله و همکاران (۲۰۱۶)، آسارتا و همکاران (۲۰۱۷)، دلک و همکاران (۲۰۱۸) و پندرگاست (۲۰۲۱) قرابت دارد.

فرهنگ و اخلاق اقتصادی: فرهنگ اقتصادی به زمینه‌های بافت محور و مرتبط با شیوه برخورد با مباحث اقتصادی در جامعه یادگیرنده است. این مؤلفه به مفاهیم اقتصادی که در جامعه جریان دارد و همچنین زیربنای اخلاقی آن اشاره دارد به این معنا که اگر منش و خلیات مرتبط با تربیت اقتصادی در فرد و جامعه جریان داشته باشد فضای جامعه که در اینجا متشکل از محیط دانشگاهی و سپس فضای جامعه است به سمت محقق سازی اهداف تربیت اقتصادی پیش خواهد رفت. ذیل این محور کدهای بازی همچون برخورداری از روحیه کارگروهی، توجه به کمالات انسانی، توجه به کسب حلال و توانایی تمیز آن، علاقه‌مندی و گرایش به کسب‌وکار مولد، گرایش به توسعه ثروت، اصلاح نگرش اقتصادی و باورهای مالی، توجه به تأثیر و مقام الگویی استاد در نقش‌پذیری اقتصادی فراگیران قرار دارد که فضا سازی مؤثری را ایجاد می‌نماید. مؤلفه‌ها و ویژگی‌های تبیین شده با پژوهش‌های بارولا (۲۰۲۰)، سیدی و احمدی (۱۳۹۸)، قدهاری و همکاران (۱۳۹۸) همپوشانی داشت. همچنین ذیل این محور، ویژگی‌هایی همچون هدفمندی و لزوم برنامه‌ریزی، انضباط کاری و پایبندی به اصول ارزشی مدنظر قرار گرفته بود که در پژوهش‌های مختلف و گوناگون همچون بارولا (۲۰۲۰)، دالک و همکاران (۲۰۱۸)، باداموس و همکاران (۲۰۱۶)، واسلتد و همکاران (۲۰۱۰) مورد اشاره قرار گرفته بودند.

مفاهیم و دانش اقتصادی: این محور بر موضوعات دانشی و راهبردهای آموزشی آن برای تسهیل تحقق اهداف تربیت اقتصادی تأکید داشت. به‌عنوان مثال مفاهیم تربیت اقتصادی برخاسته از مبانی نظری میان مفاهیم نزدیک همچون ثروت و دارایی و یا سواد مالی و اقتصادی تفاوت قائل بودند و مشتمل بر مواردی همچون سواد تجاری، مالی، اقتصادی، سرمایه‌گذاری و ... بودند (ارنر و همکاران، ۲۰۱۶؛ اپلوتولوا، ۲۰۱۵)؛ و این مباحث در زمینه مفاهیم آموزشی با روش‌هایی آموزش داده می‌شوند که به عقیده نگارنده و با تأکید مبانی نظری می‌تواند به درونی سازی تربیت اقتصادی بینجامد. ازجمله راهبردها و روش‌های آموزش در زمینه تربیت اقتصادی آموزش مفهومی و بر پایه رویکردهای تلفیقی است که سبب می‌شود یادگیری تجربی و مبتنی بر دنیای واقع محقق شود و بتوانند فراگیران در جامعه به‌عنوان فعالین اقتصادی نقش ایفا کنند. از دیگر کدهای باز این بخش لزوم یادگیری فعال برای فراگیران و بهره‌گیری از تجارب بین‌المللی و موفق برای توسعه شناختی و دانشی فراگیران است که سبب می‌شود آزمون و خطا در این زمینه کمتر و بهره‌مندی از تجارب موفق بیشتر نمود پیدا کند. یافته‌های پژوهش در این بخش با یافته‌های اسارتا و همکاران (۲۰۱۷)، اماگیر و همکاران (۲۰۱۸)، عباسی و همکاران (۱۴۰۰)، وزیری اقدم و همکاران (۱۳۹۹)، سیدی و احمدی (۱۳۹۸) قرابت دارد.

مهارت‌های جمعی و ارتباطی: در زمینه تربیت اقتصادی یکی از مؤلفه‌های اثرگذار با توجه به ماهیت موضوعی، توانایی تعامل و تبادل گروهی فراگیران است که عوامل مرتبط با آن ذیل کد محوری مهارت جمعی و ارتباطی قرار می‌گیرد. باید توجه داشت که تربیت اقتصادی برای شکوفایی استعداد فردی در این زمینه و کمک به اقتصاد پایدار جامعه به شکل توأمان دنبال می‌شود. لذا بخش عمده‌ای از اهداف آن نیز بر مهارت‌های جامعه‌محور و توجه به نیازهای بازار کار می‌پردازد. لذا مؤلفه‌هایی همچون تعامل‌گرایی مثبت، توجه به کارآفرینی، تقویت مدیریت اقتصادی کارآمد، ترسیم راهبردهای آموزشی/یادگیری جامعه‌محور و سودآور، مدیریت و توانایی شبکه‌سازی، توانایی مدیریت گروهی، مشارکت‌جویی اقتصادی و تعامل فعال اقتصادی، توانایی انجام پروژه می‌تواند به توسعه اقتصادی جامعه، کارآفرینی و برطرف سازی نیازهای جامعه بینجامد. مهارت‌های جمعی و ارتباطی با دربرداشتن مؤلفه‌های تعاملی، لزوم توجه به تعاملات و ارتباطات سازنده گروهی برای دستیابی به جایگاه اقتصادی و اثربخش در تربیت اقتصادی را نشان می‌دهد و بر جنبه‌های کارآفرینانه تربیت اقتصادی به‌عنوان

نمود آن در سطح جامعه می‌پردازد. یافته‌های پژوهشی در این بخش با یافته‌های فردریچ (۲۰۲۱)، بارولا (۲۰۲۱)، موسوی نسب (۱۳۹۹)، طهماسب زاده و همکاران (۱۳۹۹) و میرعرب رضی و همکاران (۱۳۹۷) قرابت و ارتباط دارد.

منابع

- احمدی، غلامعلی، امام جمعه، سیدمحمدرضا و عزیززاده کتنلوئی، لیلا (۱۳۹۴). بررسی میزان توجه به مولفه های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتاب های درسی دوره ابتدایی، پژوهش در برنامه ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه ریزی درسی)، ۱۲(۲۰)، ۱۷۹-۱۹۲.
- ادیب، یوسف، ابراهیمی هرستانی، اصغر، رضاپور، یوسف و طغیانی، مهدی (۱۳۹۵). بررسی مبانی دینی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی. رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۰(۳۶)، ۴۱-۵۸.
- اسدزاده، سمیه، سیف نراقی، مریم، نادری، عزت الله و احقر، قدسی (۱۳۹۹). طراحی الگوی برنامه درسی فعالیت های فوق برنامه برای دانش آموزان دوره دوم ابتدایی با تأکید بر آموزش محیط زیست. آموزش محیط زیست و توسعه پایدار، ۸(۳)، ۹-۲۰.
- اسی، جعفر، نوه ابراهیم، عبدالرحیم، زین آبادی، حسن رضا، عباسیان، حسین. (۱۴۰۰). استخراج ویژگی های عناصر برنامه تربیت اقتصادی برای دانش آموزان مدارس متوسطه. علوم تربیتی، ۲۸(۲)، ۴۱-۵۸.
- پیغامی، عادل و تورانی، حیدر (۱۳۹۰). قش برنامه درسی اقتصاد در برنامه تعلیم و تربیت رسمی و عمومی دنیا، ارائه یک برنامه عمل برای یک برنامه درسی مغفول. نوآوری های آموزشی، ۹(۳۷)، ۳۱-۵۲.
- پیغامی، عادل و طغیانی، مهدی (۱۳۹۵). تعلیم و تربیت اقتصادی، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- رضایی، مریم (۱۳۹۰). طراحی و اعتبار سنجی الگوی برنامه درسی مناسب جهت «آموزش برای توسعه ی پایدار» در دوره ی ابتدایی ایران، رساله دکتری، منتشر نشده، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی - دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- سیدی، بتول و احمدی، پروین (۱۳۹۸). تبیین عناصر برنامه درسی تربیت اقتصادی در دوره آموزش عمومی. مطالعات برنامه درسی، ۱۴(۵۵)، ۵-۴۴.
- سیدی، بتول، احمدی، پروین. (۱۳۹۸). تبیین عناصر برنامه درسی تربیت اقتصادی در دوره آموزش عمومی. مطالعات برنامه درسی، ۱۴(۵۵)، ۵-۴۴.
- طغیانی، مهدی و زاهدی وفا، محمد مهدی (۱۳۹۱). امکان بهره گیری از آثار تمدن اسلامی در طراحی و تدوین الگوی اسلامی-ایرانی فرهنگ اقتصادی. معرفت اقتصاد اسلامی، ۳(۶)، ۵۵-۷۶.
- طهماسب زاده شیخلار، داود، مرادی، سمانه، ادیب، یوسف، اصغر پور، حسین. (۱۳۹۹). تحلیل محتوای کتاب های درسی رشته مطالعات اجتماعی دانشگاه فرهنگیان به لحاظ توجه به تربیت اقتصادی پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ۲۴(۴۷)، ۱۲۵-۱۵۳.
- طهماسب زاده شیخلار، داود؛ مرادی، یوسف؛ ادیب، حسین اصغر پور، (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتاب های درسی رشته مطالعات اجتماعی دانشگاه فرهنگیان به لحاظ توجه به تربیت اقتصادی، نشریه پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ۲۴(۲)، ۱۲۵-۱۵۳. 2254317vmagiran.com/p
- غفاری، هادی، یونسی، علی و رفیعی، مجتبی (۱۳۹۵). تحلیل نقش سرمایه گذاری در آموزش جهت تحقق توسعه پایدار؛ با تأکید ویژه بر آموزش محیط زیست. فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار، ۵(۱)، ۷۹-۱۰۴.
- فضلعلی زاده صوفیف شهرام، قهرمانیف جعفر، عزیززاده اقدم، محمدباقر. (۱۳۹۸). تحلیل برنامه درسی موجود دوره ابتدایی از منظر تربیت اقتصادی؛ چالش ها و موانع. تحقیقات مدیریت آموزشی، ۱۱(۴۲)، ۱۰۳-۱۱۴.
- قندهاری، آزاده، مهرمحمدی، محمود، طلایی، ابراهیم و فرجی دیزجی، سجاد (۱۳۹۶). تبیین اهداف تربیت اقتصادی دوره ابتدایی در ایران مبتنی بر سنتز پژوهی، مطالعات برنامه درسی ایران، ۱۳(۴۸)، ۳۹-۶۲.

- قندهاری، آزاده، مهرمحمدی، محمود، طلائی، ابراهیم و فرجی دیزجی، سجاد (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی تلفیق تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره ابتدایی در کشورهای اسکاتلند، چین و استرالیا و ارائه دلالت‌هایی برای تربیت اقتصادی در ایران، تعلیم و تربیت، ۳۵(۳)، ۵۹-۷۷.
- متوسلی، محمود و آهنگیان، محمدرضا (۱۳۹۴). اقتصاد آموزش و پرورش. چاپ نهم. تهران: انتشارات سمت
- موسوی نسب، سید محمدرضا (۱۳۹۹). تربیت اقتصادی در حوزه مصرف اهداف، اصول و راهبردها، ماهنامه معرفت، ۲۹(۷)، ۸۷-۱۰۱. magiran.com/p2193614
- موسوی نسب، محمدرضا (۱۳۹۹). تربیت اقتصادی در حوزه مصرف اهداف، اصول و راهبردها. معرفت، ۲۹(۷)، ۸۷-۹۴.
- موسی زاده، زهره و صنعتی، فاطمه (۱۳۹۶). تبیین مولفه‌های تربیت اقتصادی بر اساس آموزه‌های اسلامی، تربیت اسلامی، ۱۲(۲۴)، ۷۳-۹۷.
- موسی زاده، زهره، عظیم زاده اردبیلی، فائزه و صنعتی، فاطمه (۱۳۹۴). کاربرست مولفه‌های حوزه توزیع تربیت اقتصادی در نظام آموزش و پرورش مبتنی بر آموزه‌های اسلامی. علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۳(۵)، ۵-۲۰.
- میرعرب رضی، رضا، حاجی تبارفیروزجائی، محسن و آریانفر، سمیه (۱۳۹۷). تحلیل مولفه‌های سواد اقتصادی کتاب‌های درسی دوره دوم متوسطه از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان، مطالعات برنامه ریزی آموزشی، ۷(۱۴)، ۱۲۱-۱۳۲.
- وزیری اقدم، زهرا، مکی آل آقا، بدیع الزمان و اعتماد اهری، علاءالدین (۱۳۹۹). ارائه مدل برنامه درسی مبتنی بر توسعه پایدار از دیدگاه قرآن کریم. فصلنامه مطالعات قرآنی، ۱۱(۴۲)، ۲۶۷-۲۹۰.
- یوسف زاده چوسری، محمدرضا و شاه مرادی، مرتضی (۱۳۹۹). ارائه مدل برنامه درسی تربیت سیاسی بر اساس ساحت تربیت اجتماعی - سیاسی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش برای دانش‌آموزان دوره متوسطه اول، نشریه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۵(۱۴)، ۱۷۳-۲۰۶. magiran.com/p2157584
- یوسف زاده، محمدرضا و آداک، موسی (۱۳۹۷). بررسی محتوای کتاب‌های درسی دوره دوم ابتدایی بر مبنای تربیت اقتصادی از دیدگاه اسلام، نشریه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۳(۹)، ۱۵۳-۱۸۲. magiran.com/p1959633
- Akarowhe, K. (2018). Roles of Economics Education in Sustainable National Development. *Journal of Global Economics*. 06. 10.4172/2375-4389.1000298.
- Akimova, T. A. (2012). Long way to economic education for sustainable development. *RUDN Journal of Economics*, (2), 5-17.
- Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., & Wilschut, A. (2018). A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education*, 17(1), 56-80.
- Asarta, C. J., Jennings, A. S., & Grimes, P. W. (2017). Economic education retrospective: 25 years of contributions from The American Economist. *The American Economist*, 62(1), 102-117.
- Badmos Jeleelah. M, AgbetiOluwayemisi. A and Umeh Theresa. U(2016). Instructional Material: Level of use in teaching and learning of economics in secondary schools. Mainland Education District IV, Lagos State Nigeria. *Journal of Research & Method in Education*, 6(4), PP 107-112.
- Bäuerle, L (2020). Reproduction, deconstruction, imagination On three possible modi operandi of economic education, *Journal of Social Science Education*, 19(3), pp. 22-39.

- Bradley, P. (2019). Integrating sustainable development into economics curriculum: A case study analysis and sector wide survey of barriers. *Journal of Cleaner Production*, 209, 333-352.
- DİLEK, S. KESGİNGÖZ, H, KONAK, A, HALICIOĞLU, S. (2018). Factors Affecting Economic Literacy. *Afro Eurasian Studies*, 7 (1), 11-51. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/afes/issue/39788/475575>
- Erner, C., Goedde-Menke, M., & Oberste, M.(2016). Financial literacy of high school students: Evidence from Germany, *RESEARCH IN ECONOMIC EDUCATION*,47(2),pp 95-105.
- Fridrich,C(2021). Teaching Economics outside one's own subject area at lower secondary level in Austria – enriching or embarrassing? , *Journal of Social Science Education* 20 (1), 30-64. <https://doi.org/10.11576/jsse-3737>
- Karunaratne, P. S. M., Breyer, Y. A., & Wood, L. N. (2016). Transforming the economics curriculum by integrating threshold concepts. *Education+ Training*, 25(8),16-38.
- Mearman, A., Guizzo, D., & Berger, S. (2018). Is UK economics teaching changing? Evaluating the new subject benchmark statement. *Review of Social Economy*, 76(3), 377-396.
- Nor, B., Djatmika, E. T., Widjaja, S. U. M., & Wahyono, H. (2022). Development of economic learning model based on Pancasila values. *International Journal of Instruction*, 15(1), 259-276. <https://doi.org/10.29333/iji.2022.15115a>
- Opletalová, A. (2015). Financial education and financial literacy in the Czech education system. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 171, 1176-1184.
- Pendergast, D(2021). The role of home economics education in the 21st century: the Covid-19 pandemic as a disruptor, accelerator, and future shaper, *CEPS Journal* 11 (4), pp 13-32.
- Refrigeri, L., & Aleandri, G. (2014). The economics of education as educational science. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 2059-2063.
- Remund, D. L. (2010). Financial literacy explicated: The case for a clearer definition in an increasingly complex economy. *Journal of consumer affairs*, 44(2), 276-295.
- Solomon, G. E., Nhete, T., & Sithole, B. M. (2018). The case for the need for personal financial literacy education in Botswana secondary schools. *SAGE Open*, 8(1), 2158244017753867
- Walstad, W. B., & Watts, M. (2015). Perspectives on economics in the school curriculum: Coursework, content, and research. *The Journal of Economic Education*, 46(3), 324-339.
- Walstad, W. B., Rebeck, K., & MacDonald, R. A. (2010). The effects of financial education on the financial knowledge of high school students. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 336-357.
- Zeegers, Yvonne & Clark, Ian. (2014). Students' perceptions of education for sustainable development. *International Journal of Sustainability in Higher Education*. 15. 10.1108/IJSHE-09-2012-0079.